

Weemoed en verlangen: Zutphense **kinder- uitzendingen** in 1945

“Ik wilde niet meer terug naar Nederland”

Alize Hillebrink

Alize Hillebrink is journalist en correspondent bij Achterhoek Nieuws. In augustus is haar boek *Weemoed en verlangen, Zutphense kinderuitzendingen in 1945* verschenen.

Uitgezonden mochten worden:

- kinderen die door de oorlogsomstandigheden meer dan gemiddeld hadden geleden;
- kinderen die herstellend waren van acute ziekten;
- kinderen met ondervoeding;
- kinderen met nerveuze verschijnselen zoals angst en slapeloosheid.

Om bij te komen van de oorlogsjaren werden Zutphense kinderen in 1945 uitgezonden naar het buitenland. De kinderen die er het slechtst eraan toe waren kwamen het eerst in aanmerking voor uitzending. In de zomer en nazomer van 1945 gingen naar schatting honderd Zutphense kinderen naar Engeland, Denemarken, Zweden en Zwitserland.

Dit jaar is het 75 jaar geleden dat Nederland werd bevrijd. Verlost van de onderdrukker werd de schade opgenomen. De stad Zutphen was gehavend. Maanden duurde het, voor het meeste puin was geruimd en er met schaarse middelen kon worden gestart met wederopbouw. Het was een tijd van vaak grote armoede. In dit klimaat kregen Nederlandse kinderen de kans om op kinderuitzending te gaan naar het buitenland. Kinderen werden uitgezonden op medische, medisch-sociale en sociale indicatie en werden daarvoor gekeurd door lokale school- en huisartsen.

Ouders grepen het aanbod tot uitzending van hun kind meestal met twee handen aan; en niet alleen omdat er dan een mond minder te voeden was. De oorlogsjaren hadden een groot deel van het leven van hun kroost bepaald en uitzending bood de kans op een positieve ervaring.

De uitzendingen werden georganiseerd door de Nationale Commissie tot uitzending van Nederlandsche kinderen 1945 in Den Bosch. In '45 en '46 werden in totaal meer dan 30.000 kinderen vanuit Nederland uitgezonden naar het buitenland. Hulpprojecten als het Rode Kruis, het Nederlands Volksherstel (NVH), de Unie voor Vrouwelijke Vrijwilligers (UVV) en kerkelij-

ke instanties hadden hierbij een ondersteunende en faciliterende functie.

Het vervoer van de kinderen naar het buitenland vormde in eerste instantie een probleem. In het bevrijde Nederland was nauwelijks treinverkeer mogelijk. Veel spoorlijnen waren vernield en wagons en locomotieven gestolen. In verband met mijnen was vervoer over zee zeker niet zonder gevaar. Voor het vervoer van de kinderen per schip naar Engeland werden daarom mijnenjagers ingezet.

Voor de transporten naar Denemarken en Zweden schoot Denemarken te hulp met een bijzonder transportmiddel. De Denen haalden de kinderen in Nederland op met Deense viswagens *Kølevogen*¹, waarin op de bodem stro werd gelegd waar de kinderen op konden zitten of liggen. Na een lange reis naar hun 'pleegland' werden de kinderen kort ondergebracht in kampen waarna ze werden opgenomen in pleeggezinnen. De eerste uitzending vanuit Zutphen naar Denemarken was op 18 augustus 1945². In september volgden er nog twee transporten naar Scandinavië en in oktober vertrok er een groep naar Engeland.

Twee dagen reizen

Appie Stein (1938) woont met zijn ouders, twee broers en een zus aan de Marsweg. Lichamelijk

en geestelijk heeft hij een klap gehad van de oorlogsjaren. Hij is net zeven en mag samen met zijn oudere broer Gradus mee naar Denemarken. Na twee dagen reizen bereikt het konvooi Kruså, de centrale grenspost van Denemarken en Duitsland, een verplichte stop. Hier worden de kinderen ondergebracht in een voormalig barakkenkamp van de Duitsers. Ze worden gedoucht, de haren worden ontsmet en alle kleren gestoomd in hete luchtovens. Ook worden de kinderen nagekeken door een dokter. Er is een eetzaal en er zijn slaapzalen.

Na het opvangkamp gaat Appie samen met zijn broer Gradus voor drie maanden naar een pleeggezin in Kastrup, bij Kopenhagen. De broers komen terecht in het huis van de locoburgemeester. "Het was een kast van een huis, net een kasteel." Bij het huis is een grote tuin met een boomgaard en de kinderen plukken er eindeloos aardbeien en bessen. Grenzend aan het terrein is een paardenrenbaan waar ze vrij mogen rondlopen en mogen helpen bij het paarden borstelen. "Ik zat veel tussen de paarden, dat vond ik het mooiste."

De elfjarige Henk Terink mag naar Zweden. Hij is de elfde in een gezin van zestien kinderen. Het gezin woont in een klein arbeidershuisje in de Lievenheersteeg in Zutphen. "Een woonkamer van 4x4, een voorkamer en een zolder." De kinderen slapen met z'n allen op zolder. "We sliepen met z'n vieren in één bed." Na een lange reis wordt hij opgenomen in een gezin in

NATIONAAL ARCHIEF

Alby op het Oost-Zweedse eiland Öland, ruim duizend kilometer van Zutphen. Zweden is voor hem een paradijs. Hij kan gaan en staan waar hij wil. "Ik was daar een bezienswaardigheid. Mensen stopten me zelfs geld toe. Ze noemden me 'de knuffelhollander'." Hij leert er schaatsen, skiën, bobsleeën en naar de sauna gaan. Evenals de andere kinderen spreekt hij al heel snel de taal. "Binnen een maand sprak ik Zweeds."

Keuring en inschrijving van kinderen voor uitzending.

In het gastgezin krijgt hij de warmte die hij van thuis niet kent. "Als mijn pleegmoeder zag dat ik het moeilijk had, nam ze me bij zich. Ik heb nog nooit zo'n lief mens meegemaakt. Ik wist helemaal niet wat knuffelen was. Dat deden we thuis niet. In Zweden kreeg ik een arm om me heen. In de oorlog was het ieder voor

Transport met koelwagens naar Denemarken, 1945.

BEELDBANK WO2, LIBERTUM

Het huis van Appie in Kastrup, met linksboven Appies kamer, 1945 of 1946.

Appie en Gradus Stein in Kastrup, Denemarken, 1945.

zich. In Zweden leerde ik hoe het ook anders kon. Ik leerde wat liefde is.”

Luxe passagiersschip

Op 10 oktober vertrekt er vanuit Zutphen een groep naar Engeland. De Zutphense Sara Noach (1936) en Henny Schellart (1933) gaan mee. Sara is negen als Zutphen wordt bevrijd. Het magere en kwetsbare meisje heeft een zware tijd achter de rug en heeft veel last van angstdromen. “Achteraf kun je zeggen dat ik behoorlijk getraumatiseerd was door de oorlog.” In de oorlog woont het gezin aan de Douwesplaats, een van de armste buurten van Zutphen. Het huishouden bestaat uit acht personen. “Mijn vader en moeder en mijn zusje Hannie – geboren in 1940, mijn oom en tante, twee nichtjes en mijn opa.” Sara’s ouders zijn gemengd gehuwd. Haar moeder is katholiek en haar vader Joods. Sara ziet in okto-

ber 1942 hoe haar oma en vier andere familieleden worden weggevoerd. Haar vader wordt kort daarna tewerkgesteld in Havelte en duikt twee jaar later, op Dolle Dinsdag³, onder in hun huis en overleeft de oorlog. In de nazomer van 1945 adviseert de huisarts haar op kinderuitzending te laten gaan naar Engeland.

Voor de oversteek wordt voor één keer gebruik gemaakt van het luxe passagiersschip de Sibajak. Aangekomen in de Rotterdamse haven is Sara onder de indruk van de “joekel van een boot” die aan de kade ligt. “Daar mochten wij op!” Op de boot wemelt het van de kinderen. “De reis was heel indrukwekkend. Moet je voorstellen: Deventer was het verst waar ik ooit geweest was.” Omdat er in de zee nog mijnen kunnen liggen is de oversteek niet geheel zonder gevaar. Sara: “Mijn vader vertelde mij later dat er een mijnenveger voor de boot uitvoer. Eerst hadden mijn ouders zelfs bericht gekregen dat de boot ondermijnd was, maar dat was gelukkig niet zo!”

Hechte banden

Kilometers ver van huis hadden de meeste kinderen geen seconde heimwee. Henk Terink wilde zelfs niet meer terug naar Nederland: “Ze moesten me de trein in duwen.” In veel gevallen zijn hechte banden ontstaan tussen de Nederlandse kinderen en hun pleeggezinnen. Na hun terugkeer in Zutphen hielden de kinderen contact en ontstond al gauw de drang om weer naar hun pleegouders terug te keren. Sommigen gingen in 1946 terug, anderen later, maar iedereen is uiteindelijk teruggegaan. Geertje Reidinga (1935), die op haar negende naar Zweden ging, is zelfs zo vaak terug geweest dat ze de tel is kwijtgeraakt. Hoe sterk het verlangen was om terug te keren naar de plek waar hij toen woonde, laat Ap Stein zien. Vijftig jaar na zijn uitzending vatte hij de moed op om terug te gaan naar zijn pleegouderlijk huis. Tot zijn grote spijt vond hij het niet meer terug en hij is daar nog altijd emotioneel onder.

De pleegouders van toen zijn inmiddels overleden, maar het contact met broertjes en/of zusjes uit het pleeggezin (die vaak in dezelfde leeftijd waren) is er bij sommigen nog altijd. Hoeveel de uitzending voor hen betekende komt

PRIVEARCHIEF

De aankomst van Zutphense kinderen uit Engeland op de Zaadmarkt in mei 1946.

Geertje Reidinga in Zweden met haar pleegmoeder en pleegbroer.

misschien wel het meest tot uitdrukking in het feit dat sommigen in hun latere leven hun eigen kinderen zelfs vernoemden naar hun pleegouders, pleegbroers en/of -zusters.

De kinderen van toen zijn nu tachtigers. 75 jaar na dato spreken ze met nostalgie over de fijne tijd die ze in hun 'pleegland' hadden. Foto's van pleegouders worden nog altijd gekoesterd. Na al die jaren spreken sommigen nog vloeiend Zweeds. "Ik denk zelfs in het Zweeds," zegt Geertje Reidinga. Ook al is het al lang geleden, ze denken er allemaal nog heel vaak aan terug. Het verblijf in de warme pleeggezinnen waar ze terecht kwamen, stond in schril contrast met de zwarte oorlogsjaren. Deze werden bij de meeste kinderen dan ook gauw naar de achtergrond gedrongen. En daarmee was het doel van de kinderuitzendingen in 1945 en 1946 bereikt: de kinderen van de oorlog een positieve (levens) ervaring geven.

Bronnen en literatuur

- Regionaal Archief Zutphen: o.a. Archief gemeente Zutphen (0003), Dienst voor Sociale Zaken van de gemeente Zutphen (0282), Jaarverslag gemeente Zutphen 1945, Archief Unie van Vrouwelijke Vrijwilligers (5042).
- Archief Zutphens Rode Kruis.
- Krantenbank Delfher.
- Jan Kreijenbroek, Zutphen in oorlogstijd, 1994.
- Jan Sintemaartensdijk, De Bleekneusjes van 1945, 2002.
- Interviews met Geertje Reidinga, Sara Noach, Ap Stein en Henk Terink.

Noten

- 1 Betekent: koelwagen
- 2 Aan een transport op 19 juli nemen ook Arnhemse kinderen deel. Het is niet uit te sluiten dat hier Zutphense kinderen bij waren.
- 3 5 september 1944, de dag dat veel mensen dachten de Nederland elk moment bevrijd kon worden van de Duitse bezetting.